

Birleşmiş Milletler'in Kuruluşu ve Çalışma Prensibine Genel Bakış

An Overview of the Establishment and Working Principle of the United Nations

Şebnem OĞUZ UZUNER¹

Özet

Uluslararası örgütler, uluslararası ilişkiler alanının önemli aktörleri arasındadır. Ulus devlet anlayışının Avrupa'da yerleşmesi süreci ile birlikte bir devletin diğeri ya da diğeri ile simetrik ya da asimetrik ilişkileri artmaya başlamıştır. Bu anlamdaki ilişkilerin daha rahat yürütülmesi için belirli mekanizmaların da gerekliliği ortaya çıkmıştır. Devletlerin bu yöndeki ilk adımı, konferans, kongre vb. adlarla anılan kapsamlı toplantılar olmuştur. 18. ve 19. Yüzyılda yoğun bir şekilde düzenlenen uluslararası konferans ve kongreler, bir yandan belirli alanlarda devletlerarası ilişkilerin yürütülmesine sağlarken diğeri yandan da özellikle iş birliği gerektiren alanlardaki faaliyetlere belirli bir süreklilik ve kurumsallık da kazandırmıştır. Öte yandan "iş birliği ihtiyacı" nedeniyle kurulduğu kabul edilen örgütlerin bile uluslararası sistemdeki güç ilişkileriyle doğrudan bağlantısı vardır. Bu anlamda en belirleyici örnek 1919'da kurulan Milletler Cemiyeti'dir. Çeşitlenen ve farklılaşan devletlerarası ilişkiler mantığı, özellikle kuvvet kullanmayı da yasaklayan Birleşmiş Milletler'in İkinci Dünya Savaşı henüz resmen bitmeden kurulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Birleşmiş Milletler, Uluslararası İlişkiler, İşbirliği, Barış, Politika Birliği

¹ Dr. Şebnem Oğuz Uzuner, E.posta: sebnemoguz@gmail.com.

Abstract

International organizations are among the important actors in the field of international relations. With the establishment of the nation-state understanding in Europe, the symmetrical or asymmetrical relations of one state with the other or others have begun to increase. The necessity of certain mechanisms has emerged in order to carry out the relations in this sense more easily. The first step of the states in this direction is the conference, congress, etc. There have been extensive meetings called by names. International conferences and congresses, which were organized intensively in the 18th and 19th centuries, on the one hand, provided the conduct of interstate relations in certain fields, on the other hand, they brought a certain continuity and institutionally to the activities especially in the fields that required cooperation. On the other hand, even the organizations that are accepted to be founded due to the "need for cooperation" have a direct connection to the power relations in the international system. The most prominent example in this sense is the League of Nations, which was established in 1919. The diversifying and differentiating logic of interstate relations was established before the Second World War of the United Nations, which also prohibited the use of force, was officially over.

Keywords: United Nations, International Relations, Cooperation, Peace, Policy Union

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER’İN KURULUŞU

Milletler (BM), tehlikeli bir durumun savaşa dönüşmesini engellemeye, ihtilafli tarafları, ihtilafa neden olan sorunlarını savaşıarak değil, konferanslar ile çözmeye ve ikna etmeye, çatışma olduğu zaman da barışı yeniden kurmaya yönlendirir. BM savaşıarak edinilen tecrübelerin sonunda ulaşılan barıştan sonra kurulmuştur².

Birleşmiş Milletler (BM) terimi ilk kez ABD başkanı Franklin D. Roosevelt tarafından kullanılmıştır. Birleşmiş Milletler teriminin ilk resmi kullanımı, 26 devlet temsilcisi tarafından 1942 yılında imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Bildirisi’nde yer almıştır. Almanya, Japonya ve İtalya’dan oluşan Mihver Devletler’in karşısında kurulan Müttefik Devletler’in, İkinci Dünya Savaşı sırasında fikirsel olarak oluşan ve temelleri atılan BM örgütü, barışı koruyan ve kolektif savunmayı içeren bir sistematik oluşturmayı amaçlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı’nın bitimi ile dünya barışının etkin ve tam olarak korunduğu bir “Yeni Dünya Düzeni” oluşturma fikri BM örgütünün kurulmasının temellerini oluşturmaktadır. Söz konusu ideali başaramamış olan Milletler Cemiyeti’nden farklı olarak, bu yeni örgütte Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) bulunması özellikle istenmiştir. Hatırlanacağı üzere ABD, senatosundan onay çıkmaması nedeni ile kurucusu olduğu BM’ye üye olamamıştır³. Aynı engel ile karşılamamak adına bu örgütün kuruluş fikrinin öncüsü olan ABD, aynı zamanda örgütün en önemli ve en aktif üyesi olacağı konusunda daha en baştan mesajını vermiştir. Savaşı demokratik cephenin kazanması ve bu cephenin lideri olarak demokrasi ve barışın koruyucusu olduğunu ilan ettiği gibi, yıkılan Avrupa’yı komünizm tehdidine karşı koruyacak ve yeniden yapılandıracak tek güç olarak da görülmektedir. Yeni dönemde dünyayı şekillendirecek iki süper güçten birisi olarak, kendi dış politikasını örgütte etkin kılacağını, henüz örgütün kurulması üzerine tartışmalar yapılırken, belirlemiş olduğunu söyleyebiliriz.

14 Ağustos 1941 'de ABD ile İngiltere arasında imzalanan Atlantik Beyannamesi ile başlayan süreç, 25 Nisan 1945'de San Francisco Konferansı'nda BM'nin kurulmasının kabul edilmesiyle sonuçlanmıştır. BM Antlaşması, San Francisco Konferansı'nın 26 Haziran

² Duran, 2001, s. 132.

³ Ögüt, 2013, s. 33.

1945'de yaptığı genel oturumda oybirliği ile kabul edilmiştir. Antlaşma yeter sayıda onay belgesinin gönderilmesi üzerine 24 Ekim 1945'de yürürlüğe girdi. BM'nin ilk Genel Kurul toplantısı üye 51 ülkenin tamamının katılımıyla 10 Ocak 1946 tarihinde Londra' da toplanmıştır⁴.

BM üyeliği dünya devletlerinin tamamına açık olmasına ve uygulama da devletlerin tamamına yakınına üye olarak kabul etmesine rağmen, BM de, Milletler Cemiyeti gibi aslında "galip devletler örgütü" olarak kurulmuştur (Duran, 2001: 6). Kuruluş ve amacı konusunda benzerlikler varsa da yeni kurulan örgüt ilkinde göre daha geniş katılımlı ve bütün dönemin büyük güçlerini kapsar nitelikteydi.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN AMACI VE ÜYELİK

“Biz Birleşmiş Milletler Halkları” diyerek başlayan BM Antlaşması'nda kuruluşun amaç ve ilkeleri de belirlenmiştir. Bu amaçları şöyle açıklayabiliriz:

- Uluslararası barış ve güvenliğin koruması, bu amacın gerçekleşmesi için barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da başka yollarla barışın bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak.
- Barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlıkların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek.
- Uluslararası, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygılı olarak kurulmuş dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak.
- Ekonomik, sosyal, kültürel ve insani nitelikteki uluslararası sorunları çözerken ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası iş birliğini sağlamak ve bu amaçlara ulaşılması yolunda ulusların giriştikleri eylemlerin uzlaştığı bir merkez olmak⁵.

BM ve üyeleri bu amaçlara ulaşmak için de belli ilkelere uygun biçimde hareket etmek zorundadır. BM, tüm üyelerin “egemen eşitliği” ilkesi üzerine kurulmuştur. Üyelerin

⁴ United Nations, 2021.

⁵ Çalık, 2015, s. 1094.

tamamı, üyelik sıfatından doğan hak ve çıkarlardan yararlanmak için, Antlaşmaya uygun olarak üstlendikleri yükümlülükleri iyi niyetle yerine getirirler. Üyeler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını, uluslararası barış, güvenlik ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde, barışçı yollarla çözerler. BM üyesi devletler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse BM'nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar. Üye devletler, örgütün Antlaşması gereğince giriştiği tüm eylemlerde, BM örgütüne her türlü yardımı yapmanın yanı sıra, bu uluslararası örgütün genel kurulunda aldığı her karara karşı çıkan, aleyhinde önleme ya da zorlama eylemine girişilen herhangi bir devlete veya örgüte yardım etmekten kaçınırlar.

BM, üyesi olmayan devletlerin de uluslararası barış ve güvenliğinin korunmasının gerektirdiği ölçüde bu ilkelere uygun biçimde hareket etmesini sağlamakla yükümlüdür. BM Antlaşması'nın hiçbir hükmü, özü bakımından, bir devletin ulusal yetkisi içinde bulunan işlere örgütün karışmasına izin vermediği gibi, üyeleri de bu tür konuları Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamamaktadır⁶.

1945'de kurulan BM'nin aralarında Türkiye'nin de bulunduğu kurucu üye sayısı 50 idi. Daha sonra, Polonya'nın da Antlaşmayı imzalamasıyla, kurucu üye devletlerin sayısı 51'e yükselmiştir. 1960'larda üye sayısı 100, 1990'da, 160'a ulaşan örgütün üye sayısı, Soğuk Savaş'ın sona erdiği zamandan günümüzde kadar 193 olmuştur⁷. Bu sayının artmasının nedeni sadece ülkelerin giderek BM, barışın korunması için en temel örgüt olduğuna güvenmeleri değil, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra birçok sömürge ülkesinin bağımsız olması yeni ülkelerin ortaya çıkmasıdır. Aynı biçimde Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra özellikle Doğu bloğunda yer alan devletlerin dağılmasıyla birçok yeni devletin bağımsızlıklarını ilan etmeleridir. Bu yeni kurulan devletler için bağımsızlıklarını korumak, hegemon ülkelerden korunmak için BM'yi tek uluslararası kurum olarak görmeleri ve onlara güven duymalarıdır.

BM, uluslararası siyasi sistemde yer alan devletlerin neredeyse tamamını, gönüllülük esasına göre üye olarak bünyesinde barındırmaktadır. Antlaşmanın 4. Maddesinde de, "*Antlaşma'nın getirdiği yükümlülükleri kabul ederek, bunları yerine getirmede yetenekli ve istekli olduklarına örgütçe karar verilen bütün barışsever devletler BM'ye üye olabilirler*"

⁶ Duran, 2001, s. 8.

⁷ Birleşmiş Milletler, 2021.

denilmektedir⁸. Bu noktada bir devlet, herhangi bir zorlama olmadan istediği zaman birliğe girebilme hakkına sahiptir. Ancak üye olduğu zaman uyması gereken kurallar ve yapması gereken sorumlulukları yol açacaktır.

Bir devlet BM'ye üye olduktan sonra örgütün Antlaşması'nı kabul etmiş sayılmaktadır. Bu noktada antlaşmada belirtilen hususlara uymak zorundadır. BM üyesi bir devlet, Antlaşmada belirtilen ilkeleri ısrarlı bir biçimde çiğnediğinde örgütün beş daimi üyesinden oluşan Güvenlik Konseyi devreye girmektedir. Söz konusu ülke ile ilgili gerekli araştırma ve girişimlerden sonra BM Güvenlik Konseyi, örgütün Genel Kurulu'na o ülkenin üyelikten çıkarılması için tavsiyede bulunur; kurulda yapılan görüşme ve oylamadan sonra da üyelikten çıkarılacaktır⁹.

BM'in kurulması kadar işleyişi için aldığı kararların bağlayıcı niteliğini oldukça sıkı tutmasının nedeni 2. Dünya Savaşı gibi tüm dünyayı etkileyen ve büyük yıkımlara yol açan yeni savaşlara imkân vermemektir. Bu noktada Milletler Cemiyeti kurulurken yapılan yanlışlardan da önemli ölçüde dersler alınmıştı.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN YAPISI

BM'nin altı temel organı vardır. Bunlar: Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı ve Sekreteryadır¹⁰.

Genel Kurul BM'nin bütün üyelerinden oluşan ve her üyenin en çok beş temsilci bulundurduğu bir organdır. Her üye devletin eşit konuma ve birer oya sahip olduğu Genel Kurul yılda bir kez toplanır. Genel Kurul üyelerinin çoğunluğu veya Güvenlik Konseyi'nin isteği üzerine gerekli görüldüğü zaman olağanüstü toplantılar da yapılmaktadır. Genel Kurul'un karar almasında oy çokluğu ve oyların üçte ikisinin benimsendiği farklı karar alma usulleri öngörülmüştür. Eğer önemli sorunlar söz konusu olursa oyların üçte ikisi usulü benimsenmiş, bunun dışındaki durumlarda ise oyçokluğu usulü öngörülmüştür. Üçte iki çoğunluğun gerektiği konular belirlenmiştir.

Uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin tavsiyeler. Güvenlik Konseyi'nin sürekli olmayan üyelerinin seçiminin yapılması, Ekonomik ve Sosyal Konsey üyelerinin seçilmesi, Vesayet Meclisi üyelerinin seçilmesi, BM'ye yeni üyelerin kabulü,

⁸ Duran, 2001, s. 2.

⁹ Bektaş, 2019, s. 41.

¹⁰ Çalık, 2015, s. 1096.

üyelik hak ve ayrıcalıklarının askıya alınması, üyelikten çıkarma, vesayet rejiminin işleyişine ilişkin sorunlar ve bütçe¹¹.

Genel Kurul'un görev ve yetkileri ise şu şekilde düzenlenmiştir:

- Silahsızlanma ve silahların kontrolünü öngören düzenlemeler dâhil olmak üzere uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik konuları ele almak ve tavsiye kararları vermek.
- Uluslararası barış ve güvenliğin korunması konusunda örgüt üyelerine veya Güvenlik Konseyi'ne, ya da hem örgüt üyelerine hem de Güvenlik Konseyi'ne tavsiyelerde bulunmak.
- Barış ve güvenliğin korunmasında Güvenlik Konseyi'nin önceliğini gözetmek.
- Uluslararası barış ve güvenliğin tehlike altında olması durumunda Güvenlik Konseyi'nin dikkatini çekmek.
- Güvenlik Konseyi'nde ele alınan ihtilaflar ve konuları kapsamamak üzere Dünya barışı ile ilgili konularda oturumlar düzenlemek ve tavsiye kararları almak. Güvenlik Konseyi'nde ele alınan ihtilaflar ve konular hariç olmak üzere antlaşma kapsamına giren konularda ve BM organlarının görev ve yetkilerini kapsayan başlıklarda oturumlar düzenlemek ve tavsiye kararları almak.
- Uluslararası siyasi iş birliğini, uluslararası hukukun geliştirilmesi ve herkesi kapsayan temel insan hak ve özgürlüklerinin hayata geçirilmesi ve ekonomik, toplumsal, kültürel, eğitim, sağlık alanlarında uluslararası işbirliği sağlanması için çalışmalara başlamak ve tavsiyede bulunmak.
- Kökeni her ne olursa olsun milletler arasındaki dostça ilişkileri bozacak herhangi bir sorunun barışçıl yolla çözülmesi konusunda tavsiyede bulunmak.
- Güvenlik Konseyi ve diğer BM organlarının vereceği raporları değerlendirmek.
- Güvenlik Konseyi'nin daimi olmayan üyelerini, Ekonomik ve Sosyal Konsey üyelerini ve Vesayet Konseyi'nin ek üyelerini (gerekli olması durumunda) seçmek.
- Güvenlik Konseyi ile birlikte Uluslararası Adalet Divanı hâkimlerini seçmek.
- Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi doğrultusunda Genel Sekreteri atamak¹².

¹¹ Öğüt, 2013, s. 57.

¹² Öğüt, 2013, s. 58.

Güvenlik Konseyi'nin, Amerika Birleşik Devletleri Çin, Fransa, İngiltere ve Rusya olmak üzere beş daimi, 10'u Genel Kurul tarafından iki yıllık süre için seçilen 15 üyesi vardır. Her üyenin bir oyu vardır. İdari konulardaki kararlar 15 üyenin dokuzunun evet oyuyla alınır. Diğer konularda karar alınabilmesi için beş daimi üyenin tamamının evet oyu dâhil olmak üzere toplam dokuz evet oyu gerekir. Beş daimi üyenin her biri zaman içinde bir şekilde veto hakkını kullanmıştır. Daimi üye söz konusu karara tam olarak katılmadığı ama bu kararı veto etmek istemediği durumlarda çekimser kalabilir. Böylelikle gerekli dokuz olumlu oyun bulunması durumunda karar alınmasına olanak sağlar¹³.

Güvenlik Konseyi'nin görev ve yetkileri şöyle belirlenmiştir:

- BM'nin ilke ve amaçları çerçevesinde uluslararası barış ve güvenliği korumak.
- Silah üretiminin düzenlenmesi yönünde önlemler almak. Tarafların sorunlarını barışçıl yollardan çözmeleri için görüşmeye davet etmek.
- Uluslararası uyuşmazlıklara yol açabilecek anlaşmazlıkları ve sorunları araştırmak ve bu sorunların ya da maddelerin çözümü için tavsiyede bulunmak.
- Durumun ağırlaşmasını önlemek için ilgili tarafları söz konusu önlemlere uymaya çağırmak.
- Konsey kararlarının etkinliğini arttırmak amacıyla BM üyelerini yaptırım gibi doğrudan şiddet içermeyen Güvenlik Konseyi kararlarına uymaya çağırmak.
- Uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için güç kullanımına başvurmak ya da onay vermek.
- Yerel anlaşmazlıkların bölgesel düzenlemeler aracılığıyla barışçıl yollarla çözülmesini teşvik etmek ve bu bölgesel düzenlemelerin BM yetkisi dâhilinde kullanılmasını sağlamak.
- Genel Kurul'a Genel Sekreter ataması konusunda tavsiyede bulunmak ve Kurul'la birlikte Uluslararası Adalet Divanı yargıçlarını seçmek.
- Uluslararası Adalet Divanından yasal konularda hukuki rapor talep etmek.
- BM'ye yeni üye kabulü konusunda Genel Kurul'a tavsiyede bulunmak¹⁴.

¹³ Sur, 2013, s. 2543.

¹⁴ Duran, 2002, s. 124-126.

Ekonomik ve Sosyal Konsey, BM içinde yer alan kuruluşların eş güdüm içerisinde çalışmalarını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Konsey'in üç yıllık süreyle hizmet eden 54 üyesi vardır. Konsey'de oylama salt çoğunluk ilkesine dayanır; her üyenin bir oyu vardır. Uluslararası ekonomik ve sosyal konuların ve siyasi tavsiyelerin tartışılması sırasında, uluslararası iş birliğini teşvik etme, geliştirme ve öncelikli çalışmaları belirlemede önemli rol oynar.

Vesayet Konseyi, yedi üye devletin yönetimi altına verilen 11 bölgesel yönetimin denetimini sağlamak ve bu bölgelerin kendi özerk yönetimlerini kurmaları ya da bağımsız olmaları için yeterli adımların atılmasını garanti etmek üzere kurulmuştur. Anlaşma, başka bir ülke yönetimi altında bulunan topraklarda yaşayan halkların siyasi, ekonomik, sosyal ve eğitim alanlarındaki ilerlemeleri ile ilgili olarak Yönetim Birimi tarafından hazırlanan raporları inceleme ve görüşme, bölgelerden dilekçe kabul etme ve bölgelerde özel görevleri üstlenme yetkisini Vesayet Konseyi'ne vermiştir¹⁵.

Söz konusu bölgeler, 1994 yılına kadar gerek ayrı devletler olarak gerekse de bağımsız komşu devletlere katılarak özerk yönetimlerini kurmuş ya da bağımsızlıklarına kavuşmuştur. Vesayet Konseyi'nin çalışmaları sonucu en son olarak Pasifik Adası Palu bağımsızlığına kavuşmuş ve BM'nin 185. üyesi olarak teşkilata katılmıştır. Görevi biten Vesayet Konseyi'nin üye sayısı şu anda Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesine (Çin, Fransa, Rusya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri) indirilmiş ve gerek görülmesi halinde danışılacak bir yapıya dönüştürülmüştür¹⁶.

Uluslararası Adalet Divanı, merkezi Lahey'dedir ve BM'nin başlıca adli organıdır. Devletlerin arasındaki yasal anlaşmazlıkları çözüme kavuşturur. BM ve onun özel teşkilatlarına hukuk müşavirliği hizmeti verir. Tüzüğü, Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın ayrılmaz bir parçasıdır. Divan, Tüzüğüne taraf olan tüm devletlere açıktır. Yalnızca devletler ihtilafı konularda Divan önünde taraf olabilir ve ihtilaflarını sunabilir. Divan, özel şahıs ve kişiler ile uluslararası örgütlere açık değildir. Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi herhangi yasal bir konu hakkında Divan'ın hukuki görüşünü alabilir. BM'nin diğer organları ve özel teşkilatları ancak Genel Kurul'un uygun görmesi durumunda faaliyetleri kapsamındaki yasal konularda Divan'ın hukuki görüşünü alabilir. Divan, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi tarafından bağımsız oylamayla seçilen 15 yargıçtan oluşur. Yargıçlar vasıflarına dayanılarak

¹⁵ Birinci, 2017, s. 77-78.

¹⁶ Akipek, 2001, s. 4-5.

seçilir ve dünyadaki başlıca hukuki sistemlerin Divan'da temsilinin sağlanmasına önem verilir. Aynı ülkeden iki yargıç Divan'da yer alamaz. Yargıçlar dokuz yıllık sürelerde görev yaparlar ve ikinci defa seçilebilirler. Görevleri sırasında başka bir işle meşgul olamazlar¹⁷.

Genel Sekreterlik, çeşitli görevlerde çalışan ve Teşkilatın günlük işlerini yürüten uluslararası memurlardan oluşur. BM'nin diğer ana organlarına hizmet eder ve bu organların açıkladığı program ve politikaları uygular. Birimin başı olan Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine, Genel Kurul tarafından beş yıllık bir süre için atanır. Genel Sekreter seçilen kişi en fazla iki dönem bu görevde bulunabilir. Genel Sekreterliğin görevi BM'nin ele aldığı çeşitli sorunları kapsar. Bu, barış gücü operasyonlarının idaresinden uluslararası anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapmaya, ekonomik ve sosyal eğilimleri teftişten insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma üzerine çalışmalar hazırlamaya kadar çeşitli görevleri içerir.

Genel Sekreterlik personeli ayrıca dünya medyasını BM'nin çalışmaları hakkında bilgilendirir; tüm dünyayı ilgilendiren meseleler hakkında uluslararası konferanslar düzenler; konuşmaları yorumlar ve belgeleri örgütün resmi dillerine çevirir¹⁸. Birleşmiş Milletlerin resmi dilleri, Çince, Arapça, İspanyolca, İngilizce, Fransızca ve Rusça'dır¹⁹.

TÜRKİYE VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

San Francisco Konferansı'na katılarak BM'nin kurucu üyelerinden biri olan Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere üyeliğinin resmîyet kazanması için öncelikle TBMM'ce kabul edilmesi gerekiyordu. Türkiye'nin üyeliği hakkındaki yasa tasarısı TBMM'de 15 Ağustos 1945'de görüşülmüştür. Yasa önerisini TBMM'ye sunan ve yaptığı konuşmayla önemine değinen kişi, 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da bu antlaşmaya Türkiye adına imza koyan dönemin Dışişleri Bakanı Trabzon Milletvekili Hasan Saka'dır. TBMM'de yasa tasarısı hakkında yapılan konuşmalarda tasarı aleyhine konuşma yapan olmamıştır. Söz alan birkaç milletvekili hem BM'nin dünya barışı açısından ve Türkiye'nin güvenliği açısından öneminden söz ederken, bölge barışı açısından Türkiye'nin taşıdığı öneme de vurgu yapmışlardır. Görüşmeler sonunda TBMM başkanı yasa tasarısını oya sunmuş ve oylamaya

¹⁷ Birdişli, 2010, s. 174-175.

¹⁸ Gün, 2002. s. 11.

¹⁹ Eğitim Sistem, 2021.

katılan 332 milletvekilin tümünün tarafından kabul edilmiştir. Böylece Türkiye'nin BM üyeliği geçerlilik kazanmıştır. 121 milletvekili oylamaya katılmamış, 2 milletvekili ise boş oy kullanmıştır²⁰.

Türkiye, kurucu üyelerinden biri olduğu Birleşmiş Milletler'e karşı son yıllarda aktif bir yaklaşım benimsemiştir. BM gündeminde bulunan tüm konulardaki çalışmalara olabildiğince aktif bir şekilde katkı sağlamaya çalışmakta, farklı grup ve örgütlere üyeliğinden de istifadeyle, gündemdeki konularda yapıcı ve uzlaştırıcı bir rol oynamaya gayret etmiştir.

BM bünyesindeki seçimlerde eşit ve dengeli temsil ilkesinin uygulanması çerçevesinde coğrafi gruplar oluşturulmuştur. Buna göre, Afrika Ülkeleri, Asya Ülkeleri, Doğu Avrupa Ülkeleri, Latin Amerika ve Karayip Ülkeleri, Batı Avrupa ve Diğer Ülkeler-WEOG (Western European and Others Group) olmak üzere toplam beş coğrafi grup bulunmaktadır²¹.

Türkiye hem WEOG, hem Asya Grubu'nun çalışmalarına katılmakla birlikte, seçimler söz konusu olduğunda sadece WEOG üyesi olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin BM'nin zorunlu bütçesine katkı payı 2012 yılında % 0,617, 2013 yılında ise %1,328'ine ulaşmıştır. Böylelikle Türkiye BM'e en fazla katkıda bulunan ülkeler arasında 25. sıradan 16. sıraya yükselmiştir. Bundan dolayı da BM'nin etkin şekilde çalışması yönünde faaliyetlerde bulunan idari ve mali konularda görüş birliği içinde olan ülkelerin katıldığı gayri resmi bir oluşum niteliği taşıyan Cenevre Grubu'na da Mayıs 2014'te üye olmuştur. 2016-2018 bütçe döneminde Türkiye'nin BM'nin genel bütçesine katkı payı % 1.018 olarak belirlenmiştir.

Türkiye, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması ve korunmasında en önemli ve çok taraflı forum olma özelliğini koruyan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne 1951-1952 ve 1954-1955 dönemlerinin ardından 1961 yılında yaptığı geçici üyelikten sonra 2009-2010 döneminde de geçici üye olarak seçilmiştir. BM ile Türkiye arasındaki ilişkilerin neticesinde, Doğu Avrupa, Kafkasya, Orta Asya, Orta Doğu, Kuzey Afrika gibi bölgelere yakınlığı, ulaşım kolaylığı, ekonomik, finansal ve kültürel açılardan bir merkez olması gibi sebeplerle, İstanbul'un BM bakımından bir merkez haline dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, BM Nüfus Fonu UNFPA'nın (The United Nations Population Fund) Doğu Avrupa ve Orta Asya Bölgesel Ofisi'nin İstanbul'a taşınması sağlanmıştır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı UNDP'nin (The United Nations Development Programme)

²⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 15.08.1945, s. 156-176.

²¹ Birleşmiş Milletler, 2021, s. 1.

Uluslararası Kalkınmada Özel Sektör Merkezi de İstanbul’da konuşlanmıştır. Bunlara ilave olarak UNDP Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu Bölge Ofisi’nin ve BM Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi’nin (UN WOMEN) Avrupa ve Orta Asya’dan sorumlu bölgesel ofisinin İstanbul’a yerleşmesi sağlanmıştır²².

Uluslararası birtakım olaylarda Türkiye uyguladığı dış politikayı, BM’nin gerekliliklerinin yerine getirilmesi olarak açıklamıştır. 1950 yılında Kore Savaşına asker gönderme gerekçesini, dönemin Başbakanı Adnan Menderes, “*Birleşmiş Milletler Şartına bütün kuvvet ve samimiyetiyle iştirak bizim için dış politikada sarsılmaz bir esas teşkil eder*” şeklinde açıklamıştı. 1992-1995 Bosna Savaşı sırasında Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Türkiye’nin politikasında en temel referansının “*uluslararası meşruiyet anlayışı çerçevesinde Birleşmiş Milletler Antlaşması*” olduğunu vurgulamıştı.

1990-1991 Körfez Savaşı sürecinde bir dönem Dışişleri Bakanlığı yapan Ahmet Kurtcebe Alptemoçin, Türkiye’nin politikasını, “*Türkiye Birleşmiş Milletler kararlarını uyguluyordu, devlet politikası izliyordu*” şeklinde ifade etmişti. 2003 Irak Savaşına giden süreçte de birçok resmi açıklamada, “*askeri operasyonun başlatılması için uluslararası yasallık ve fikir birliği, Türkiye’nin tutumunu yönlendiren temel ilkeler olduğu*” yaklaşımı vardı.

Türkiye’nin bölgesel krizler karşısında BM’yi harekete geçirmeye çalışan ve BM kararı çerçevesinde hareket etmeye özen gösteren bir dış politika takip etmiştir. Türkiye “resmi söylemde” BM’ye “*ilkesel*” bir yaklaşımı olduğunu ifade etse de BM ve kararlarına sadece ilkesellik çerçevesinde yaklaşmamıştır. Türkiye’nin dış politikasında BM ve kararlarının, dış politika çıkarlarını gerçekleştirme ve politikalarına güç kazandırma amacı çerçevesinde siyasi boyutuyla da önemli bir rol oynadığı görülmüştür.

Türkiye’nin dış politikasında kuvvet kullanımı ve askeri müdahaleler söz konusu olduğunda, BM normları ve kararları meşruiyetin arandığı temel adres konumundadır²³.

²² Birleşmiş Milletler, 2021, s. 1.

²³ Gök, 2012, s. 347-348.

SONUÇ

19. Yüzyılın sonu itibariyle artan devletlerarası temas nedeniyle kurulmaya başlanan örgütleri de düşünerek olursak, modern uluslararası örgütlenme düşüncesi ve pratiğinin 20. Yüzyıla birlikte yayıldığını ve derinleştiğini söyleyebiliriz. Devletler, uluslararası örgütler kurma fikrine sadece tek başına yapamayacakları faaliyetler için değil tek başına yapmayı tercih etmeyecekleri ya da tek başlarına yapıyor gibi algılanmasını istemedikleri faaliyetler için de başvurmaktadır

II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler'in temel amacı, insanlığa tarihi zor acılar yaşatan savaş felaketinden gelecek kuşakları korumak, temel insan haklarını, insanın onur ve değerini ile birlikte adaleti korumaktır. Bu amaçlara ulaşmak için de hoşgörüyle davranarak barış içinde yaşanması, uluslararası barış ve güvenliği korumak için, ülkelerarası iş birliği yapılması, ortak yarar dışında kuvvet kullanımının yasaklanması ve tüm halkların ekonomik ve sosyal bakımdan ilerlemesini kolaylaştırmak için uluslararası kurumlardan yararlanması yönünde çaba harcanılması gerekmektedir.

BM'in kurulduğu günden bu yana önemi korumasının temel nedeni, nüfuzunun gücünden değil, temsil ettiği değerlerden, küresel normların oluşturulması ve sürdürülmesinde oynadığı rolden kaynaklanmıştır. Kurulduktan sonra sınırlı ve işlevsel de olsa uluslararası nitelik kazanan örgütler, uluslararası sisteme her geçen gün artan şekilde kısmî ya da önemli etkilerde bulunabilirler.

KAYNAKÇA

- Akipek, S. (2001). Birleşmiş Milletler Örgütü Denetiminde Vesayet Altında Ülke Bulunmaması, Sömürgeciliğin de Sonu Anlamına Mı Geliyor?, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 50(1), ss. 1-10.
- Bektaş, M. H. M, (2019). Birleşmiş Milletler Üyeliğinden Çekilmeye Dair Muhtemel Prosedürlerin İncelenmesi, *Uluslararası İlişkiler*, 16(61), ss. 39-54.
- Birdişi, F. (2010). Birleşmiş Milletler (BM)'in Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneği, *Journal Of International Social Research*, 3(11), ss. 172-182.
- Birinci, G. (2017). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin Kısa Tarihi I: Milletler Cemiyeti'nden Birleşmiş Milletlere, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (2), ss. 50-81.
- Birleşmiş Milletler (2021). <http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 20.12.2021)
- Çalık, T. (2015). Birleşmiş Milletler Organlarının İnsan Hakları ile İlişkisi, *İnönü Üniversitesi Hukuk Dergisi*, 6 (4), ss. 1091-1134.
- Duran, H. (2002). Birleşmiş Milletler ve Barışın Korunması, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (1), ss. 123-138.
- Duran, H. (2001). Birleşmiş Milletler ve İnsani Müdahale, İstanbul: *T.C İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi*.
- Eğitim Sistemi (2021). <https://www.egitimsistem.com/birlesmis-milletlerin-resmi-dilleri-75978h.htm> (Erişim Tarihi: 22.12.2021)
- Gün, R. (2002). Örgütlenme İlkeleri ve Örgüt Yönetimi Perspektifinden Birleşmiş Milletler'in Analizi, *Avrasya Dosyası*, 8 (1), ss. 5-21.
- Oğuz Gök, G. (2012). Türk Dış Politikasında Uluslararası Meşruiyet Sorunsalı: Birleşmiş Milletler Ve Bölgesel Krizler, İstanbul: *T.C Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Doktora Tezi*.
- Öğüt, S. (2013). 21. Yüzyılda Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Yeniden Yapılandırılması, İstanbul: *T.C Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı, Kamu Hukuku Bilim Dalı, Doktora Tezi*.
- Sur, M. (2013). Birleşmiş Milletler Örgütünün Gelişimi ve Geleceği, *Yaşar Üniversitesi e-Dergisi*, 8 (Özel Sayı), ss. 2535 – 2550.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 7. Cilt 10, ss. 90 (Birleşim, 15.08.1945), Ankara, TBMM Basımevi.
- United Nations (2021). <https://www.un.org/en/about-us/un-charter> (Erişim Tarihi: 22.12.2021)